

ЕТАПИ НА МЕЖДУНАРОДНА ИКОНОМИЧЕСКА ИНТЕГРАЦИЯ

Стоян Спахиев
st2022@mail.bg

*Висше Транспортно Училище „Тодор Каблешков“,
1574, ул. "Гео Милев" 158, София
РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ*

Ключови думи: *търговски блок, преференциално търговско споразумение, споразумение за свободна търговия, митнически съюз, единен пазар, валутен съюз, икономически и валутен съюз*

Резюме: *Различните форми на международна икономическа интеграция теоретично могат да се подредят в последователност от етапи на все по-дълбоко и всеобхватно взаимодействие, но на практика в някои случаи отделни етапи биват прескачани или комбинирани в различна последователност. Най-слабо изразена е последователността на задълбочаване на икономическата интеграция в четвъртия етап на Единен Пазар или Валутен Съюз. Неговите две проявления са предпоставки за достигане на петия етап и може би това е единственото, което ги свързва. В допълнение следва да се отбележи, че в някои от малкото случаи на достигане на този етап (кое да е от двете му проявления) е бил прескачан предшестващия етап на Митнически Съюз, т.е. представената последователност от действия формирации икономическата интеграция се основава най-вече на историята на Европейския Съюз (и на обявените планове на някои търговски блокове и организации) отколкото на реално случили се събития – следователно е възможно в бъдеще да се окаже, че в повечето случаи двете проявления на икономическа интеграция описани тук като четвърти етап всъщност са второ и трето проявление на третия етап.*

ВЪВЕДЕНИЕ

Процесът на задълбочаване на икономическата интеграция между държавите (икономиките им) може да се раздели на шест основни етапа. Достигането на определен етап става след като правителствата или упълномощени от тях институции в рамките на вече формиран търговски блок подпишат съответното търговско споразумение. Според класификацията на WTO тези споразумения се наричат „регионални търговски споразумения“ (RTA – Regional Trade Agreement), но според териториалния си обхват те биват още двустранни и между-регионални. Повечето споразумения се отнасят за търговията с продукти, но някои включват и либерализация на предоставянето на услуги и движението на капитали. При по-напредналите етапи на интеграция се либерализира и движението на работна сила.

Според устава на WTO страните членки трябва да третират всички останали членове като равни и да им налагат най-ниските си мита (т.е. не може страна извън

WTO да се третира с по-ниско мито от страните членки на WTO), но „по изключение” се допуска сключването на RTA, които обаче трябва да бъдат официално представени във WTO – след което организацията изготвя доклад за влиянието им върху търговията и дали отговарят на всички изисквания за RTA според основополагащите документи на WTO.

Обикновено заедно с по-напредналите етапи на икономическа интеграция започват и процеси на политическа интеграция и сътрудничество в други сфери (отбрана, отношения с трети страни и др.).

СПОРАЗУМЕНИЯ ЗА ИКОНОМИЧЕСКО СЪТРУДНИЧЕСТВО

Първият етап на икономическа интеграция има две основни проявления в зависимост от производствения фактор, който се либерализира.

ПРЕФЕРЕНЦИАЛНО ТЪРГОВСКО СПОРАЗУМЕНИЕ (РТА)

Преференциалното Търговско Споразумение (Preferential Trade Agreement) формира търговски блок от две или повече страни, които намаляват митата при търговията със стоки помежду им, но не ги премахват изцяло.

СПОРАЗУМЕНИЕ ЗА РЕГУЛИРАНЕ НА ИНВЕСТИЦИИТЕ

Международно споразумение свързано с движението на капитали между страните. Най-често в тези споразумения се поемат гаранции за някои права на евентуалните чуждестранни инвеститори (право на собственост и др.), упоменават се възможностите и ограниченията за внасяне и изнасяне на капитали както и се определят процедури или институции за разрешаване на спорове.

СПОРАЗУМЕНИЕ ЗА СВОБОДНА ТЪРГОВИЯ (ФТА)

Вторият основен етап на икономическа интеграция се достига при сключването на Споразумение за Свободна Търговия (Free Trade Agreement) две или повече страни премахват митата, квотите (и други ограничения ако има такива) на голяма част (или всички) от търгуваните помежду им стоки. Когато партньорите са съседни държави може да се говори за Зона за Свободна Търговия (Free Trade Area).

Свободното движение на продуктите (без ограничителни квоти и/или митнически такси) не се отнася за тези, които са внесени от трети страни (например при споразумение между страни А и Б страна Б внася продукт от страна В и след това го реекспортира за страна А – тогава страна А третира продукта не като подлежащ на безмитен внос от Б, а като най-обикновен „чужд” продукт от страна В). За да се осигури тяхното правилно обмитяване се въвежда система за определяне на произхода на стоките (RoO – Rules of Origin). Чрез тази система от правила се определя минималното количество местни материали вложени в продукта и/или минималната трансформация необходима за да се обяви даден продукт за „местен”. Продукти, които не отговарят на тези изисквания се третират като „чужди” и съответно не попадат в обхвата на свободната търговия.

Отделните споразумения (зони) за свободна търговия образуват различни структури помежду си. В някои случаи група страни с ФТА започват преговори с още някоя страна (ако групата е институционализирана като търговски блок – съответната му институция за външни връзки, ако не е – група от представители на отделните страни) и новото ФТА включва старото плюс новата страна (или страни), а понякога заедно с териториалното разширение на ФТА-то се увеличават и продуктите, които покрива или се осъвременяват някои от другите му клаузи (напр. СЕФТА 2006). В някои случаи разширеното ФТА замества предишното, но в други случаи две страни може да

са партньори в две (или повече) напълно отделни споразумения (например двустранното споразумение Индия-Шри Ланка и регионалното SAFTA, в което са включени и други страни) – това се дължи на различните клаузи и формулировки както и на различния обхват като продукти и митнически ставки (ако например това, което Индия е склонна да отстъпи на Шри Ланка е много повече отколкото това, което е склонна да отстъпи на Бангладеш).

Кумулацията представлява взаимовръзката между отделни FTA по отношение на правилата за определяне на произхода на стоките. Някои FTA се допълват взаимно (напр. паневропейска кумулация), а други – не (в зависимост от това дали кумулацията е пълна, диагонална или двустранна, както и от някои други специфични особености на споразуменията).

Много страни сключват споразумения за свободна търговия, които нямат намерение да задълбочават допълнително преминавайки в следващите етапи на икономическа интеграция (т.е. целта на споразумението е единствено подобряване на търговските условия).

Класическите споразумения и зони за свободна търговия осигуряват свободното движение на продукти между страните членки, но в по-съвременните все по-широко навлиза и либерализацията на предлагането на услуги. В някои случаи се осигурява и свобода на движението на капитали и инвестиции като единствено четвъртата „икономическа свобода” – преместването на работници от една държава в друга остава извън обхвата на споразумението.

Една страна може да участва в множество FTA, тъй като те са независими едно от друго (няма пряка връзка между условията за търговия спрямо А и тези спрямо страна Б). В някои случаи по този начин се получават регионални матрици от споразумения за свободна търговия („всеки с всеки”), които евентуално на по-късен етап могат да бъдат обединени в регионално споразумение.

МИТНИЧЕСКИ СЪЮЗ (CU)

Третият етап на икономическа интеграция - Митническият Съюз (Customs Union) представлява Зона за Свободна Търговия (FTA) с обща външна митническа тарифа (СЕТ – Common External Tariff), т.е. всички страни членки прилагат едни и същи мита спрямо стоки от страни нечленуващи в дадения митнически съюз. Подобна обща външна търговска политика изисква повече административен ресурс както и политическа воля за спазването ѝ. В някои случаи митническите съюзи съществуват само на книга (*de jure*), а на практика (*de facto*) някои от страните членки сключват самостоятелни FTA с трети страни извън съюза, което напремахва общата външна митническа тарифа (напр. споразумението САЩ-Колумбия и Пакта на Андите и др.) и съответно въпросният митнически съюз губи смисъла и функцията си.

Тоест една страна може да участва само в един Митнически Съюз, тъй като той я ангажира да прилага към третите страни едни и същи условия каквито прилагат и останалите партньори в митническия съюз (т.е. единственият вариант за участието на една страна в два митнически съюза е тяхното обединение). Съответно ако дадена страна членува в митнически съюз би следвало евентуалните споразумения за свободна търговия с нея да се договарят от институциите на митническия съюз или заедно от всички негови държави с третата страна.

Според някои икономисти когато икономиките на страните са взаимнодопълващи се те първоначално формират FTA и едва по-късно митнически съюз, а ако икономиките им са фокусирани върху сходни продукти направо формират митнически съюз. В първия случай първоначално страните искат да запазят гъвкавостта си при определяне на митата за трети държави, а във втория поради сходните интереси

направо формират митнически съюз. Един митнически съюз се администрира по-лесно отколкото зона за свободна търговия, тъй като няма нужда от прилагането на усложнени правила за произхода на стоката.

Обикновено страните сключили споразумение за изграждане на митнически съюз имат за цел по-нататъшна икономическа интеграция както и взаимодействие и общи политики и действия в други сфери.

ЧЕТВЪРТИ ЕТАП

Най-слабо изразена е последователността на задълбочаване на икономическата интеграция в четвъртия етап. Неговите две проявления са предпоставки за достигане на петия етап и може би това единственото, което ги свързва. В допълнение следва да се отбележи, че в някои от малкото случаи на достигане на този етап (кое да е от двете му проявления) е бил прескачан третия етап, т.е. представената последователност от действия формиращи икономическата интеграция се основава най-вече на историята на Европейския Съюз (и на обявените планове на някои търговски блокове и организации) отколкото на реално случили се събития – следователно е възможно в бъдеще да се окаже, че в повечето случаи двете проявления на икономическа интеграция описани тук като четвърти етап всъщност са второ и трето проявление на третия етап.

ЕДИНЕН ПАЗАР

Единен пазар се формира от пазарите на отделните страни членки на даден търговски блок когато в него се въведат общи политики на продуктова регулация и „четирите свободи” - на движение на производствените фактори (продукти, капитал, работна сила) и на предоставяне на услуги (т.е. единният пазар представлява зона за свободна търговия обхващаща всички икономически елементи). Специално внимание се отделя и на възможността или забраната за придобиване на земя от чуждестранни физически и/или юридически лица.

Целта на формирането на единен пазар е трансграничното движение на стоки, капитали, работна сила и услуги в търговския блок да не се различава от вътрешното им движение в рамките на една от страните членки на блока. Някои икономисти правят допълнително разграничение между „общ пазар” (common market) и „единен пазар” (single market). Според тях при общия пазар се премахват фискалните пречки пред четирите свободи (такси и данъци свързани с трансграничните трансфери на производствените фактори и предоставянето на услуги), а при единния пазар допълнително се премахват и техническите (хармонизиране на стандартите и изискванията към продуктите) и физическите (гранични пунктове) пречки.

Също както при споразуменията за свободна търговия една страна може да участва в няколко единни пазара (при положение, че не повече от един от тях има изграден митнически съюз).

ВАЛУТЕН СЪЮЗ

Валутен Съюз (monetary union/currency union) се формира когато две или повече страни подпишат споразумение за основаване на обща централна банка, която да провежда обща парична политика (по отношение на лихвен процент и други показатели) и да емитира общи парични единици за всичките страни членки. Обикновено страните поемат ангажимент да спазват определени правила на фискална дисциплина (максимален размер на задлъжнялост и др.) при формиране на бюджетите си.

В някои случаи дадена страна (обикновено относително по-слаба икономически) сключва споразумение с някой от по-големите си търговски (или политически)

партньори, според което тя започва да използва неговата валута като основно разплащателно средство (в някои случаи получава и право да емитира определено количество монети и/или банкноти по собствен дизайн с необходимите ограничения). Когато въпросната страна не участва във финансовата-база (нито участва в управлението) на централната банка емитираща валутата не се формира валутен съюз (или не се разширява първоначалния, ако въпросният голям партньор всъщност е търговски блок вече формирал свой собствен валутен съюз) и по-малката страна е само ползвател на валутата. В такъв случай може да се приеме, че е изграден „формален дефакто валутен съюз” – при наличие на сключено споразумение за използване на валутата.

В световната практика има и случаи когато дадена страна възприема за разплащателно средство чужда валута след едностранно решение, без да сключва споразумение със страната емитент. В този случай се получава „неформален дефакто валутен съюз” и естествено страната възприемаща чуждата валута не участва в съответната централна банка.

ИКОНОМИЧЕСКИ И ВАЛУТЕН СЪЮЗ (ЕМУ)

Петият етап на икономическа интеграция представлява обединение на страни, които са формирали помежду си Митнически Съюз, Единен Пазар и Валутен Съюз. Тъй като в световната практика има случаи на формиране на всеки един от трите елемента при липса на останалите два може би следва Икономически и Валутен Съюз (Economic and Monetary Union - EMU) да се счита на практика за четвъртия етап на икономическа интеграция.

От дефиницията за Икономически и Валутен съюз следва, че съответно за „Икономически Съюз” трябва да се приемат тези единни пазари, които имат обща външна митническа тарифа (СЕТ) – например карибския търговски блок (Caribbean Community, CARICOM). По аналогия може да се дефинира и „Митнически и Валутен Съюз” - митнически съюз с обща валута и парична политика, но без единен пазар (при липса на една или повече от четирите икономически свободи). Пример за такава формация е централно африканския търговски блок.

Преодоляването на всички пречки и различия между страните необходимо за достигането на този етап на интеграция и международна либерализация е изключително трудно и изисква акумулирането на значителна политическа воля. Най-успешният към момента интеграционен проект в света – Европейският Съюз вече показва признаци, че е по-нататъшната либерализация ще става все по-трудно (някои страни членки усилено се противят срещу всеки опит за задълбочаване на единния пазар в сектори като енергетика, пътнически ЖП транспорт и пощенски услуги; други страни не участват във валутния съюз; за повечето страни по различни причини включването на здравеопазването, образованието и пенсионната система към единния пазар е неприемливо).

ПЪЛНА ИНТЕГРАЦИЯ

Условният шести етап на интеграция включва по-скоро политически и юридически аспекти, а не икономически.

Извън правомощията на един икономически и валутен съюз (ако е формиран по примера на ЕС, където Европейската Комисия е самостоятелен наднационален централен орган, а не международна организация формирана от представители на страните ѝ членки) остават някои сфери, които имат съществено значение за икономиката (трудова и данъчни закони и др.), но положението при тях е сходно с това в рамките на някои единни държави със силно изразена децентрализация на властта

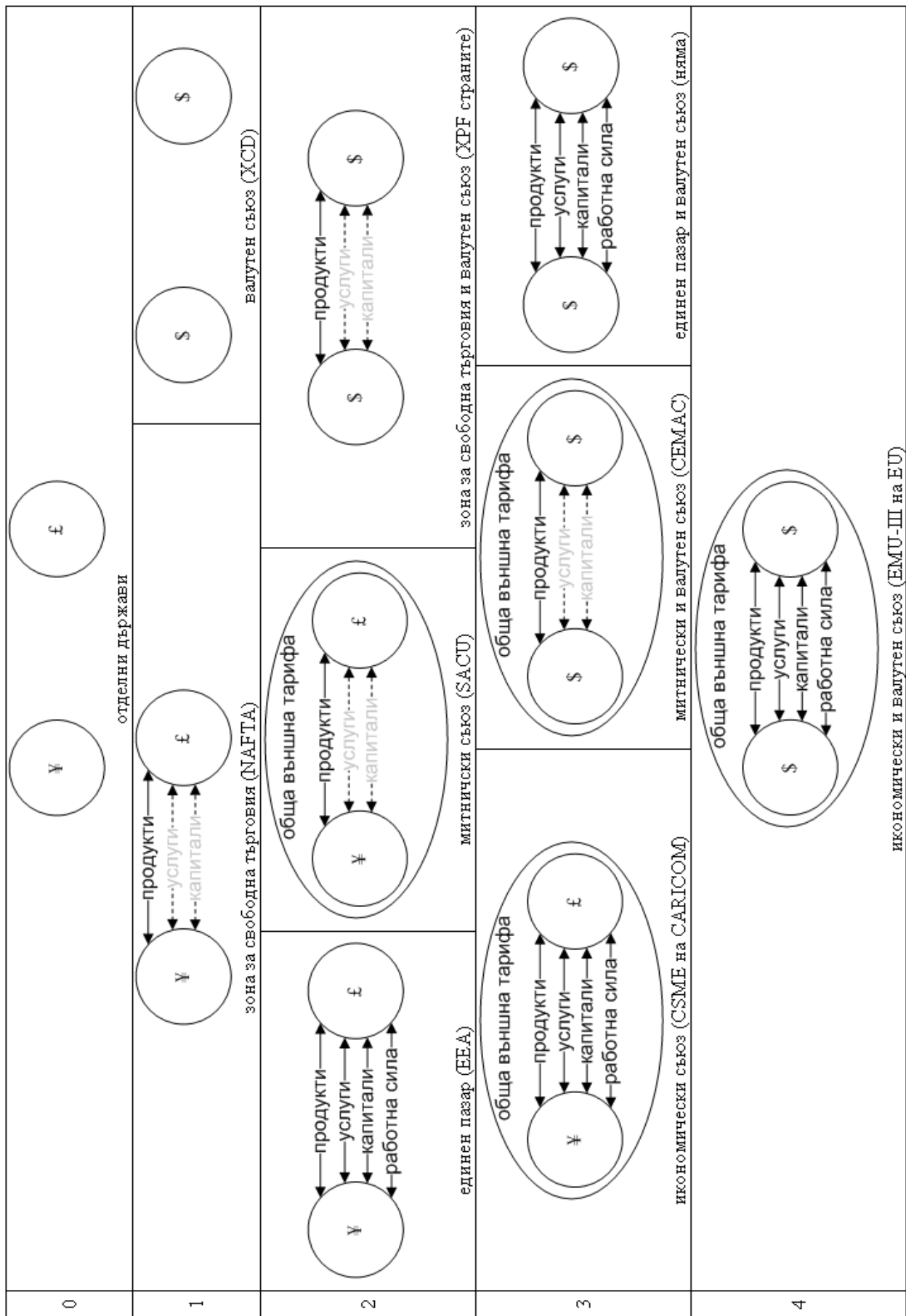
(т.е. държави, в които съставните им части – провинции, щати, области и пр. – притежават голяма автономност). За достигнали етапа „пълна интеграция” се приемат всички независими суверенни държави.

Конкретна граница между икономическия и валутен съюз и пълната интеграция не може да се определи тъй като разликата между EMU и една държава се състои единствено в степента на хармонизиране на законодателството и в степента на децентрализация на властта между отделните членове на съюза или административни териториални субекти в държавата. Съставните елементи на някои държави (напр. Обединените Арабски Емирства) в някои аспекти имат по-голяма самостоятелност в сравнение с държавите членки на Европейския Съюз.

Направленията, в които се разглежда въпросната хармонизация и децентрализация са основно извън икономическата сфера – социална политика, отбранителна политика, вътрешен ред и правораздаване, външна нетърговска политика и др. Това са области, които попадат във втория (CFSP – Common Foreign and Security Policy) и третия стълб (PJCS – Police and Judicial Cooperation in Criminal Matters) от структурата на Европейския Съюз – т.е. те са извън изключителните компетенции на Европейската Комисия.

От юридическа гледна точка на понятието „пълна интеграция” може да се отъждестви с приемането или не на даден субект за единна страна (независимо дали е суверенна и независима или не). Критерий за това може да бъде членството в ООН (някои страни като Беларус са станали членки преди да получат независимост), признаването ѝ от страна на ООН без да е негова членка (Швейцария до 2002-ра година и Ватикана/Светия Престол) или изпълнението на критериите на Конвенцията от Монтевидео (наличие на население, територия и управляващ орган способен да влиза във взаимоотношения с други страни). През 2009-та Европейският Съюз получи юридическа правосубектност. Така той представлява един търговски блок, който изпълнява критериите на Конвенцията от Монтевидео и провежда политика (макар и ограничена) в редица области извън икономическата сфера, следователно ще може да се счита за достигнал до етапа „пълна интеграция” (дотогава доколкото понататъшното ѝ задълбочаване ще е обект на същите процеси каквито протичат и в някои държави).

Когато един търговски блок достигне този етап на интеграция може да се очаква, че той по естествен път ще е станал и политически блок, а въпросът дали да направи и последната крачка и да се обяви за държава (от федерален или по скоро „икономико-валутно-съюзен” тип), която да членува в ООН ще бъде сходен с въпроса пред една страна членка на валутен съюз, при който единната валута все още няма веществена форма и се проявява единствено като отчетна единица, дали да запази собствените си банкноти и монети (с вече фиксиран курс към общата валута и с предадени правомощия на централна банка към съответната институция на валутния съюз) или да ги замени с очакваните съюзни банкноти и монети (например ако Франция беше решила след 1999-та година, когато френският франк престава да съществува от финансова гледна точка, да запази старите си банкноти и монети без да въвежда през 2002-ра тези на Европейската Централна Банка).

Фиг.1. Графично представяне на етапите на икономическа интеграция

ЛИТЕРАТУРА:

[1] Стефанов, Ст.Ф. „Международна икономика“, София, 2001

ARGUMENTS FOR AND AGAINST LIBERALIZATION – PART 1 (FOR)

Stoyan Spahiev
st2022@mail.bg

*Todor Kableshkov University of Transport,
1574 Sofia, 158 Geo Milev Str.
THE REPUBLIC OF BULGARIA*

***Key words:** trade bloc, preferential trade agreement, free trade agreement, customs union, common market, monetary union, economic and monetary union*

***Abstract:** The different forms of international economic integration theoretically can be arranged in a sequence of steps, each having deeper and broader integration. In practice, some steps are skipped or combined in a different sequence. Least representative is the sequencing in the fourth step of Common Market or Monetary Union. Those two facets are the pre-requisites for the fifth step and that may be the only relationship between the facets. In addition, in some of the few cases of reaching the fourth step (either of its two facets) the previous step of Customs Union was skipped, which means that the sequence as presented is based only on the history of the European Union (and announced plans of other trade blocs and organizations) instead of on a relevant number of occurrences. Thus it's possible that in the future more cases of economic integration described as step four will actually happen as additional facets of the third step.*